

Opšta istorija srednjeg vijeka

*Filozofski fakultet – Nikšić
Studijski program: Istorija
Godina studija: Prva (I godina)*

Sait Š. ŠABOTIĆ

**RANO VIZANTIJSKO CARSTVO
324-610. god.**

RANO VIZANTIJSKO CARSTVO

POSLEDNJI VELIKI IMPERATORI

○ **DIOKLECIJAN (284-305)**

- (lat. *Gaius Aurelius Valerius Diocletianus*; **Gaj Aurelije Valerije Dioklecijan**)
- III vijek bilo je vijek loma za Rimsku imperiju. Nasilnom smrću cara Aleksandra Severa, 235. godine, propada građanska vlast i na sve strane se javljaju pretendenti na prijestolje podržani od vojnih jedinica kojima zapovijedaju. To razdoblje poznato je u historiji kao "vojna anarhija" ili "anarhija III stoljeća".
- Zapovijedao je vojskom u Meziji, zatim carskom gardom, a nakon Numerijanove smrti proglašen carem (284). Iduće godine imenovao je svog prijatelja Maksimijana cesarom, a 286. avgustom i savladarom, predavši mu na upravu zapadni dio Carstva.
- **Rimski car 284-305. god.**

DIOKLECIJAN

- Stupivši zajedno na prijesto Dioklecijan i Maksimijan dijele carstvo prema odgovornosti. Maksimijan preuzima Zapad, a Dioklecijan Istok.
- 287. godine Dioklecijan za svoju rezidenciju na Istoku bira Nikomediju i počinje u njoj graditi carsku palatu, hipodrom, hramove... Maksimijan vlada u Mediolanumu (današnji Milano).
- Dioklecijan uvodi novu administrativnu podjelu carstva. Formirane se 4 prefekture i to:
  1. ORIJENT (Dioklecijan u Nikomediji),
  2. ILIRIK (Galerije u Sirmiumu),
  3. ITALIJA (Maksimijan u Mediolanumu) i
  4. GALIJA (Konstancije u Augusti Treverorumu).

Prefekture se dijele na dijaceze kojih ima 12 (ORIENTIS, PONTICA, ASIANA, THRACIA, MOESIA, PANNONIARUM, BRITTANNIARUM, GALLIARUM, VIENNENSIS, HISPANIARUM, ITALICIANA i AFRICA), a dijaceze na provincije (Dioklecijan je od prethodnih 57 provincija stvorio 101).

KONSTANTIN I VELIKI

- ❑ Prije nego što je došlo do podjele Rimskog Carstva, potrebno je pomenuti nekoliko vladara koji su ostavili poslednji sjaj velike Imperije
- ❑ Konstantin I Veliki (306-337)
  - ❑ Na početku vladavine imao je problema oko učvršćivanja vlasti
  - ❑ Službena rimska vjera temeljila se na trojstvu između Jupitera, Junone i Minerve, uz poštovanje ostalih božanstava
  - ❑ 313. god. - u Milanu, zajedno sa Licinijem, proglasio je tzv. Milanski edikt - o slobodnom ispovijedanju hrišćanstva

Bitka pod zidinama Rima, kod Mulvijskog mosta, 312. godine između Konstantina i Maksencija, Maksimilijanovog sina, koga su plebs i vojska u Rimu 306. godine proglasili za cara

NIKEJSKI SABOR

- **Nikejski sabor 325. godine**
- **Prvi nikejski sabor** ujedno je i prvi ekumenski crkveni sabor, a održan je u Nikeji u Bitiniji (današnja Turska). Sazvao ga je rimski car Konstantin I Veliki od 20. maja do 30. juna 325. godine kako bi razriješio pitanje neslaganja u aleksandrijskoj Crkvi vezano za pitanje da li Isus ima istu ili sličnu bit sa Bogom Ocem.
- Na ovom saboru je ustanovljen Nikejski simbol vjere, dogma koje su se imali pridržavati svi hrišćani. Na utvrđivanje dogme je uticala i careva podrška, potpomognuta brojnošću legionara koji su okruživali sabor, kao i najava da će episkopi koji se budu protivili mišljenju Konstantina i saborske većine biti smijenjeni i protjerani. Tako je, tek nekoliko decenija nakon što je priznato kao državna vjera, hrišćanstvo zagazilo na stazu netolerancije i progona različitih mišljenja.

ARIJANSTVO

- Aleksandar Aleksandrijski i Atanazije Aleksandrijski držali su da je Sin istobitan s Ocem, dok je prezviter Arije zastupao mišljenje da je Sin podređen Ocu. Ovaj je nauk nazvan **arijanstvo**. Sabor je premoćno podržao istobitnost Sina s Ocem (uz samo dva glasa protiv). Plod je te rasprave bilo i Nikejsko vjerovanje. Od ostalih pitanja, sabor se bavio određivanjem datuma Vaskrsa.
- O saboru u svojim spisima govore njegovi sudionici: Eustatije Antiohijski (protivarijanac), Euzebije Cezarejski (bivši arijanac) i Atanazije Aleksandrijski (protivarijanac). Spisi samoga sabora nijesu sačuvani. Pretpostavlja se da su ih uništili arijanci koji su naknadno uspjeli odnijeti premoć u Carigradu.

OSNIVANJE NOVE PRIJESTONICE

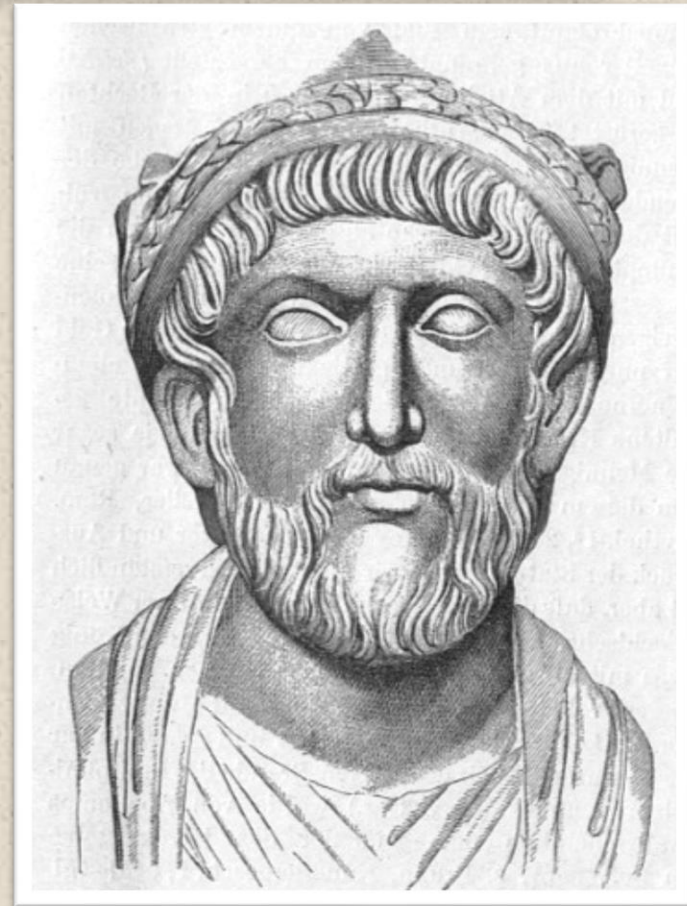
- ◉ Grad Rim je izgubio raniji značaj još u doba vladavine cara Dioklecijana (284-305).
- ◉ Car Konstantin je donio odluku da podigne novu prijestonicu 324. godine na mjestu grčke kolonije Vizantion. Grad je građen sve do 330. godine.
- ◉ Razlozi koji su uticali na takvu odluku ležali su u činjenici da je taj dio Carstva bio gušće naseljen, a i njegovi privredni potencijali bili su mnogo veći. Vojni razlozi - problemi od Persije na istoku i od varvara na sjeveru.
- ◉ Prilikom osvještenja grada 330. godine učestvovali su kako stare paganske sveštenečke kolegije, tako i hrišćansko sveštenstvo.

JULIJAN OTPADNIK

◉ Flavije Klaudije

Julijan (lat. *Flavius Claudius Iulianus*, rođen 331. godine, stupio na prijesto 361. godine, umro 363. godine) bio je rimski car iz Konstantinove dinastije. On je bio posljednji paganin na čelu Rimskog carstva. Pokušao je da reformiše tradicionalnu rimsku religiju u pokušaju da spriječi opadanje carstva.

- ◉ Zbog svog proučavanja filozofije i pisanja nazivan je "**Julijan Filozof**". S druge strane, hrišćanski ga izvori nazivaju "**Julijan Otpadnik**" (grč. *Apostates*) jer se odrekao hrišćanstva i vratio tradicionalnoj rimskoj vjeri, zapravo **teurgiji**, poznoantičkom obliku neoplatonizma. Takođe se ponekad naziva i Julijanom II da bi se tako razlikovao od Didija Julijana.

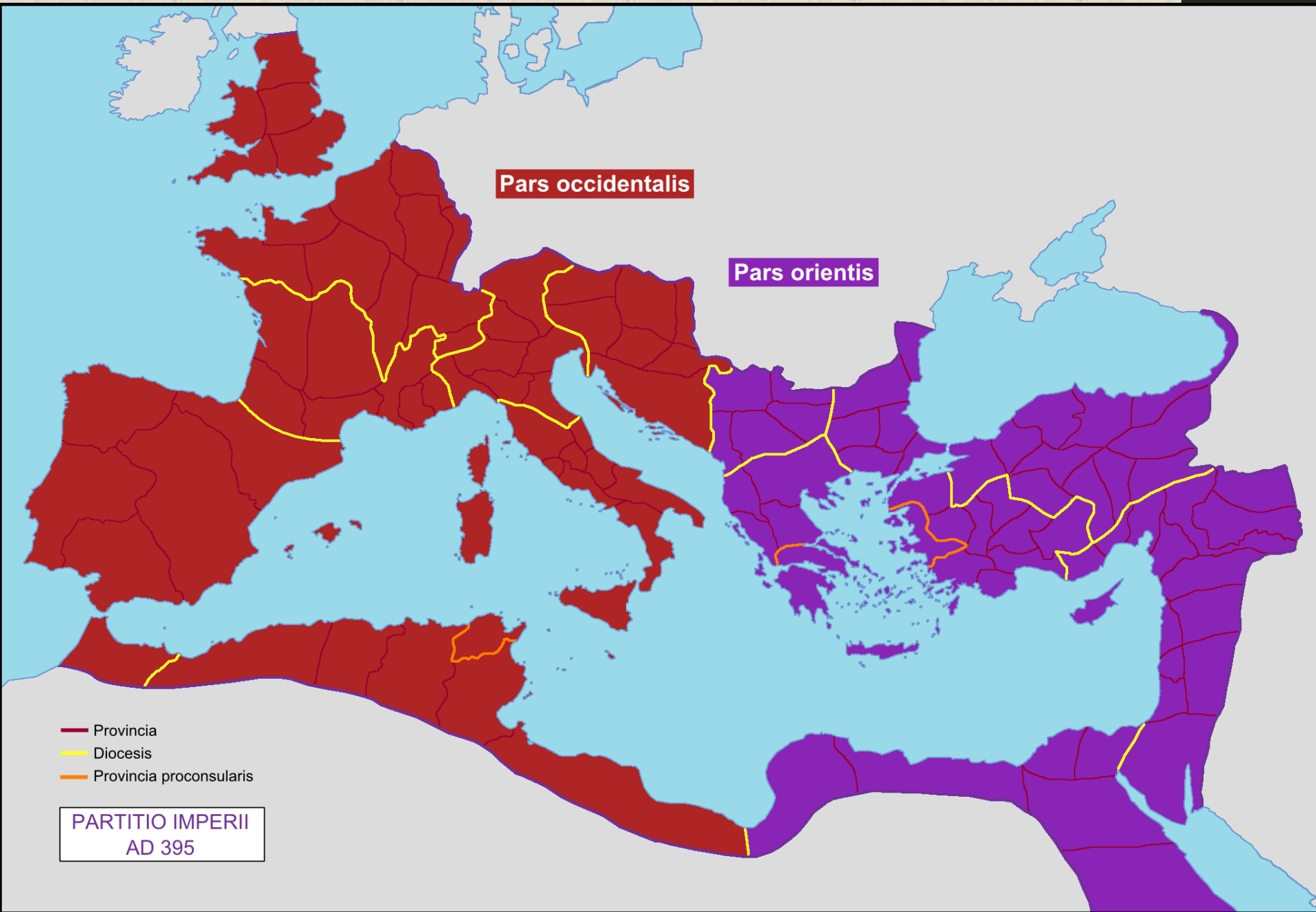
KRIZA RIMSKE IMPERIJE

- ❑ Sredinom IV vijeka položaj Rimskog Carstva bio je vrlo nestabilan
- ❑ Prodor Huna 375. godine unio je priličnu paniku u Rimu, posebno kada su Vizigoti od cara Valensa zatražili da se nasele na rimskoj teritoriji
- ❑ Bitka kod Hadrijanopolja 378. godine
  - ❑ Pobunjeni robovi počeli su uništavati posjede bogatih
  - ❑ U odlučujućoj bici kod Hadrijanopolja 378. godine rimsku vojsku je predvodio car Valens
  - ❑ Ustanici su potukli rimsku vojsku, koja nije imala snage da nastavi borbu. Ovu bitku historičar Amijan Marcellin uporedio je sa bitkom kod Kane (**Bitka kod Kane** se odigrala u doba drugog punskog rata godine 216 pr. n. e. između rimske vojske pod konzulima Gajem Terencijem Varonom i Lucijem Emilije Paulom na jednoj, te kartaginske vojske pod Hanibalom na drugoj strani. U njoj je Hanibal, usprkos brojčane inferiornosti, a koristeći taktiku dvostrukog obuhvata, gotovo potpuno uništio rimsku vojsku te Rimljanima nanio najteži poraz u njihovoj cijeloj istoriji).

TEODOSIJE I

○ Teodosije I (379-395)

- Samo na kratko, tokom 394. godine, Teodosije je uspio da sjedini vlast nad oba dijela Rimskog carstva
- Umro je 395. godine prethodno podijelivši nasljedstvo svojim sinovima
- Naslijedili su ga Arkadije (18 godina) i Honorije (11 godina)
- Arkadije je na upravu dobio istočni dio, a Honorije zapadni dio Carstva

VIZANTIJA

- ◉ Po imenu grada Vizantiona Istočno Rimsko Carstvo dobilo je ime Vizantija
- ◉ Vizantion (Carigrad) - postao je Drugi Rim
- ◉ Carevi u novoj prijestonici smatrali su se nasljednicima rimskih vladara
- ◉ Raznorodno stanovništvo Vizantije nazivalo se Romejima ili Rimljanima

UREĐENJE DRŽAVE

- Osnove Vizantijskog carstva činile su rimsko pravo i državno uređenje, grčki jezik i kultura, i hrišćanska pravoslavna vjera i etika. Značajni faktor sile i uticaja u državi postaje hrišćanska crkva, od koje vizantijski carevi od 479. godine dobijaju carsku krunu.
- Rimsko pravo važno je u javnom i privatnom životu
- Sve do VII vijeka službeni jezik u Vizantijskom carstvu bio je latinski

STANOVNIŠTVO VIZANTIJE

- ❑ Stanovništvo Vizantije bilo je raznorodno. Činili su ga:
  - ❑ **Grci**
  - ❑ **Tračani**
  - ❑ **Iliri**
  - ❑ **Jermeni**
  - ❑ **Jevreji**
  - ❑ **Egipćani**
  - ❑ **Nijesu govorili istim jezikom ali ih je povezivala helenistička baština**

PROBLEMI OKO VOJNIH PITANJA

- ◉ Podjela Carstva na Istočno i Zapadno, sama po sebi, nije značila ništa, već samo slijed ranijih podjela.
- ◉ Zakoni su i dalje usvajani u ime oba cara
- ◉ Suparništvo se javlja između slabog Arkadija i moćnog Germanina Stilihona, koji je u Rimu upravljao u ime mladog Honorija
- ◉ 400. godine uslijedila je reorganizacije vojske iz koje su potisnuti Germani. Ipak, oni su uskoro bili vraćeni, pa će sve do VII vijeka činiti najvažniji i najjači elemenat u rimskoj vojsci

UNUTRAŠNJA KRIZA CARSTVA

- Zbog sporova u dogmatskim pitanjima (hristologija = odnos božanskog i ljudskog u Hristu) Carstvo slabi.
- Raskol se završava 431. godine – **Drugim vaseljenskim saborom u Efesu**:
  - učenje antiohijskog episkopa Nestorija se odbacuje, naglasak ljudske prirode Hrista, a učenje Kirila, aleksandrijskog episkopa, priznaje.
- Aleksandrijska stranka organizuje tzv. **Razbojnički sabor u Efesu 449.** i na njemu trijumfuje. Tada je pod predsjedništvom aleksandrijskog patrijarha Dioskora, poslije nasilnog suzbijanja opozicije, monofizitizam proglašen za pravu vjeru.

TEODOSIJE II (408-450)

- ❑ Teodosije II je bio sklon uticajima svoje okoline
- ❑ U početku je vladao pod uticajem sestre Pulherije, a potom supruge Atenaide-Evdokije
- ❑ Njenom zaslugom je 425. godine osnovan Univerzitet u Carigradu
- ❑ **438. godina - donijet TEODOSIJEV KODEKS**
  - ❑ Radovi na kodifikaciji započeti su po nalogu oba cara 429. godine sa ciljem sakupljanja svih vrsta carskih pravnih uredbi od vremena Konstantina I, njihovog sortiranja po tematskim cjelinama i ispravke i dopune u skladu sa realnošću V vijeka. Komisija od 16 pravnika završila je posao 438., a Zakonik je svečano obnarodovan 1. januara 439. u ime careva-savladara Teodosija II i Valentinijana III na teritoriji čitavog, ideološki gledano jedinstvenog, Rimskog carstva. Podijeljen na 16 knjiga, Zakonik je sadržao preko 2 500 pravnih propisa pisanih isključivo na latinskom iz perioda između 311. i 437. godine. Teodosijev zakonik nije samo važan izvor za pravnu, već i za privrednu i društvenu istoriju kasnoantičkog Rimskog carstva. Pored toga, u Zapadnoj Evropi poslužiće varvarskim vladarima kao uzor za njihove prve pravne zbirke u duhu rimskog prava npr. zbirka pravnih propisa vizigotskog kralja Alariha II Lex Romana Visigotorum, sa početka VI vijeka. U Vizantiji Teodosijevo djelo će zamijeniti *Corpus Juris Civilis* u vrijeme cara Justinijana I.

IV VASELJENSKI SABOR U HALKEDONU

- ❖ Do naglog preokreta došlo je stupanjem na prijesto cara Markijana (450-457). On je sazvaio IV Vaseljenski sabor u Halkedonu 451. (preko puta Carigrada na azijskoj obali) koji je prihvatio dogmu o dvijema prirodama u Hristu (Blaženi Avgustin je formulisao učenje o dvojnoj prirodi Hristove (duae natura, una persona – dve prirode, jedna ličnost; Hristos je Bogočovjek), nedjeljivim ali nespojivim, osudivši time i nestorijanstvo i monofizitizam (monofizitsko učenje kaže da se Histrova ljudska priroda rastopila u njegovoj božanskoj prirodi, te je Hristos samo Bog). Ništa manja od dogmatske nije bila ni crkveno-politička pobjeda Carigrada.
- ❖ Znameniti 28. kanon Halkedonskog sabora priznao je, istina, papi prvi počasni rang, ali je u ostalom potpuno izjednačio episkope Starog i Novog Rima. Time se nagovijestilo suparništvo ova dva crkvena sjedišta, koje će se vremenom pretvoriti u ogorčenu borbu.

POSljedICE SABORA U HALKEDONU

- Neposredna posljedica halkedonskih odredaba bila je ta da se jaz između centralnih pokrajina Vizantije i njenih istočnih provincija još više produbio. Egipat i Sirija su prihvatili monofisitizam, i on je postao odraz njihovih težnji za osamostaljenjem. Za vrijeme vladavine cara Zenona (474-475; 476-491), hristološke rasprave su se nastavile. Zenon je pokušao da putem kompromisa izmiri monofizite i pravoslavce, pa je objavio **Henotikon 482.**, što je edikt o **ujedinjenju**, koji nije branio ni monofisitsku ni diofisitsku nauku, izbegavajući i same izraze dvije prirode ili jedna priroda.

POSljedICE SABORA U HALKEDONU

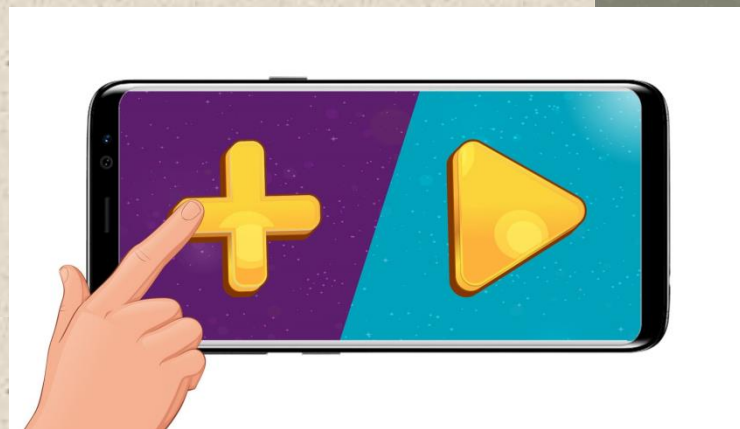
- ❖ Usljed toga su se pojavile tri zavađene strane. ubijeđeni monofiziti, ubijeđeni diofiziti i pristalice Henotikona.
- ❖ Papa se izjasnio protiv Henotikona i bacio anatemu na carigradskog patrijarha, koji je, zauzvrat, izbrisao papino ime iz diptiha. Time je između Carigrada i Rima došlo do prvog otvorenog raskida, koji je trajao preko 30 godina.
- ❖ Za vrijeme vladavine Zenonovog nasljednika Anastasija (491-518), državna politika je vremenom sve više dobijala monofisitski pravac, što je izazivalo ogorčenje pravoslavaca.

POSljedICE SABORA U HALKEDONU

- Prijestoničko stanovništvo nalazilo se u stalnom uzbuđenju, a borbe dema dostigle su neobičnu žestinu. Plavi su bili pripadnici grčkog pravoslavca, i uglavnom potomci stare grčko-rimske senatorske aristokratije, dok su zeleni bili pristalice monofisitizma i drugih istočnjačkih sekti, a njih su činili pripadnici novijeg činovničkog staleža.
- Anastasije je podržavao zelene, a plavi su istupali protiv njegove vlade. Po carevom nalogu monofisitska rečenica unijeta u pjesmu Trojesvetih, 512. te je u Carigradu izbila pobuna koja Anastasija umalo nije stajala krune.
- Vrhunac krize označio je ustanak zapovjednika tračke vojske Vitalijana 513.g. On je tri puta dolazio sa svojom vojskom do samih carigradskih zidina. U trenutku najveće opasnosti, Anastasije je činio određene ustupke, ali čim bi zategnutost popustila, on se vraćao svojoj politici, tako da se Carstvo stalno nalazilo u krizi.

ZADACI ZA PROMIŠLJANJE

HVALA NA PAŽNJI!

sabos@t-com.me